

सुदूरपश्चिम प्रदेशको मत्स्यपालनको बर्तमान अबस्था तथा मत्स्य विकास केन्द्र गेटा, कैलालीको भूमिका

४४० हे. कृत्रिम पोखरी ,१००० हे. प्राकृतिक घोलताल तथा कर्णाली-सेति नदि प्रणालीको क्याप्चर फिशरिजवाट ६,३०० मे.ट. वार्षिक माछा उत्पादन भईरहेको छ ।१००० हेक्टर प्राकृतिक घोलतालवाट २५०० मे.ट(उत्पादकत्व २.५ मे. ट. प्रति/ हे.) ४३० हे. कृत्रिम पोखरीवाट २,२०० मे.ट(उत्पादकत्व ५.० मे. ट. प्रति/ हे) कार्प माछाको उत्पादन भईरहेको छ। ५० हे कृत्रिम पोखर मा पंगास, मांगुर, रुपचन्द, टिलापिया गरी वार्षिक १००० मेट(उत्पादकत्व २० मे ट प्रति/ हे) र कर्णाली-सेति नदि प्रणालीको क्याप्चर फिशरिजवाट करिव ८०० मे.ट माछा मारेको अनुमान गर्न सकिन्छ।यो प्रदेशमा दैनिक २५ किन्टल पंगास, मांगुर तथा सुकुटी माछाको भारतवाट आयात हुने माछाको हिसाव गर्दा पनि वार्षिक ९०० मेट भारत वाट माछाको आयात हुने गर्दछ। यसरी सुदूरपश्चिम प्रदेशका जनताको लागि वार्षिक माछा उपलब्धता ७२००मेट देखिन्छ।यहाको २८ लाख जनसंख्यालाई हिसाव गर्दा वार्षिक ३ केजि प्रति वर्ष प्रति ब्यक्ति खपत हुन जान्छ।नेपाल सरकारले सन २०३० सम्म प्रति वर्ष प्रति ब्यक्ति माछा खपत १० केजि पुर्याउने लक्ष्य लिएको छ।यसरी हेर्दा माछाको उत्पादन ३ गुणा बढाउनु पर्ने देखिन्छ। पहाडका जिल्लाहरुमा कार्प ट्राउट तथा असला माछाको पनि उत्पादन भईरहेको छ।पहाडी क्षेत्रमा विभिन्न ताल तलैयाहरु रहेका छन् जस्को धार्मिक महत्व पनि रहेका छन।

कार्पको पोखरिमा मत्स्य पालन प्रविधिको हिसावले भन्नु पर्दा अर्ध सघन (SEMI –INTENSIVE)मिश्रित कार्प पालन भन्न सकिन्छ खास गरी ब्रान, पिना, यूरीया ,डिएपी तथा गोबरमल प्रयोग गरी माछा पालिन्छ। कार्प पालन प्रविधिमा प्रति कठ्ठा ५०० ठूलो भुरा (१०सेमि ,४-५ जात सम्म) १० महिनापालेर २-२.५ किन्टल प्रति कठ्ठा सम्म उत्पादन भईराखेको छ। त्यसैगरी पंगास, मांगुर, रुपचन्द, टिलापिया ,ट्राउट माछाहरु चाही सघन रुपमा(INTENSIVE) पालिएको छ र यसमा ठूलो भुराको स्टकिङ गोटी दाना तथा एरेटर प्रयोग गरी उच्च घनत्वमा माछा पालिन्छ।अहिले वायोफ्लकमा माछा पाल्ने प्रविधि पनि लोकप्य भईराखेको छ।

सरकारका कार्यक्रमहरु

नयाँ पोखरी क्षेत्र विस्तार-अनुदान तीन लाख रुपैयाँ प्रति हेक्टर ,२५% भुरा तथा भुरा ढुवानीमा अनुदान, ट्राउट विकास कार्यक्रम अनुदानमा औषधि ,उपकरण वितरण , जिउदो माछा वजार तथा प्रशोधन , दाना उद्योग स्थापना कार्यक्रम ,जाल/ एरेटर वितरण, तालिम ,ह्याचरी तथा नर्सरी स्थापना ,घोल तालको संरक्षण तथा पुनर्स्थापना ,जैविक विविधता तथा जलचर संरक्षण कार्यक्रम ,शहर तथा डल्फिन संरक्षण तथा एग्रो टुरिज्म जस्ता कार्यक्रमहरु संचालन गरेर माछाको उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गरी रोजगारीका अवसर तथा माछामा आत्म निर्भर हुने सरकारले मत्स्य निति लिएको छ।

मत्स्य विकास केन्द्र गेटा कैलालीको भूमिका

स्थापनाकाल २०३२ सालदेखि अहिले सम्म लगातार रुपमा मत्स्य विज विक्री वितरण तथा मत्स्य पालन सम्बन्धि प्राविधिक सेवा टेवा दिदै आईरहेको छ। यो प्रदेशमा हरेक वर्ष कैलालिमा २० हे तथा कंचनपुरमा १५हेक्टरमा नयाँ पोखरीहरुको निर्माण भईरहेको अबस्था छ पोखरीको क्षेत्रफल विस्तारको बृद्धि १५% को हाराहारीमा भईरहेको छ भने माछाको उत्पादन ५% को दरले बढिरहेको छ।हरेक वर्ष ५लाख भुराको माग थपिदै गईरहेको छ।निजिस्तरका ह्याचरीहरुले १०% भुराको माग पनि धान्न नसकेको अवस्था छ। यस केन्द्रले करिब ५०% भुराको मागको आपूर्ति गरिरहेको छ। वाँकि ४०% भुरा कपिलबस्तु, भैरहवा, रुपन्देही तथा वोर्डर जोडिएका जिल्लावाट भारतवाट आपूर्ति भईरहेको छ।पंगास ,मांगुर ,रुपचन्द टिलापिया को दाना, भुरा, औषधि सम्पूर्ण रुपमा भारत तथा बंगलादेशवाट भईरहेको छ।तत्कालै यो प्रदेशमा मत्स्य ह्याचरी ,नर्सरी तथा दाना फ्याक्टरीको स्थापना गर्न जरुरी देखिन्छ।आ.ब.२०७७/७८ मा यस केन्द्रले ३ करोड ह्याचलिङ ,३० लाख फ्राई तथा ३० लाख फिङ्गरलिङ उत्पादन तथा विक्री वितरण गरी करिब ५० लाख राजश्व संकलन गरेको छ।

२० विगाहा क्षेत्रफलमा ४५ वटा पोखरी र २२ जना कर्मचारिको क्षमतामा फार्म चलिरहेको छ। करिव ५,००० केजी नश्ल सुधार गरिएका माउवाट माछाका भुराहरु उत्पादन भईरहेको छ।यो फार्मवाट मत्स्य विज उत्पादन तथा

वितरणका साथसाथै तालिम प्राविधिक सेवाटेवा का कामहरु भईराखेका छन यस्ले माछाको श्रोतकेन्द्रको रुपमा काम गरेको छ।

अहिले मत्स्य पालनका समस्यामा खास गरी कृषकहरुले आफ्नो त्रर्सरी स्थापना नगर्ने ठूलो भुराको लागि यस केन्द्रको भर पर्ने फागुन/ चैत्रको उपयुक्त समयमा स्टकिङ नगर्ने ,पानी परेपछि असार /सावन /भदौमा भुरा लिनको लागि एकैचटी आउने र सातै जातका माछाको भुरा एकै चोटी अर्डर गर्दा माछा फार्मवाट सवै जातका भुरा भनेको समयमा भनेको संख्यामा उपलब्ध गराउन नसकिने अबस्था छ।अधिकांस घोल तालका तथा अन्य पोखरीका कृषकहरु वर्खाको पानीमा भर परेर माछा पाल्ने गर्छन्। कृषकहरुले अण्डर साईज भुरा / ओभर स्टकिङ र ढिला गर्ने गरेका छन्।

कार्प पालनमा ठूला भुरा स्टकिङ गर्ने , मल, दाना ,पानीमा उचित ध्यान दिएको खण्डमा करिव २ क्विन्टल प्रति कठ्ठा प्रति १० महिनामा उत्पादन गर्न सकिन्छ।यस फार्ममा कमन, रहु ,ग्रास तथा नैनिका भुराहरु प्रशस्त उत्पादन भईरहेका छन् तर सिल्भर, विगहेड तथा भाकुरका भुराहरु यस फार्मवाट निकै कम मात्रामा उत्पादन भईराखेका छन्।

देशै भरी सिल्भर, विगहेड तथा भाकुरका भुराहरुको अभाव छ।यस्को कारणहरु मध्य सिल्भर, विगहेड तथा भाकुरका माउहरुलाई phytoplankton and zooplankton वढि चाहिने र यी माछालाई छुट्टै पालनका लागि ठाँउको कमि, ह्याचरिमा यो माछालाई बढी stress भई प्रजनन पश्चात करिव ७५ %माउ माछा मर्ने र हरेक वर्ष माउको कमि हुने जस्ता समस्याहरु छन्।। यस फार्ममा सिल्भर, विगहेडका शुद्ध नश्ल पनि नभएको अबस्था छ किनभने पहिलेदेखि नै सिल्भर/ विगहेडका क्रस गरेका हाईब्रिड माउहरु भएकोले यस्को प्रजननमा समस्या भईरहेको छ।

भाकुरको प्रजननमा माउ ब्यबस्थापन तथा प्रजनन प्रविधिमा समस्याले गर्दा सफल हुन सकेको छैन।प्राकृतिक विपत्तिहरु बाढी/ खडेरी/नयाँ मत्स्य रोग हरुले पनि मत्स्य पालनमा असर गरेको छ । मत्स्य विज/ दाना /औषधि /उपकरण आदिको श्वदेशमै उपलब्धता नभएपनि ट्राउट लगाएत कार्प/ पंगास /मांगुर /रुपचन्द /टिलापिया माछाहरुको पालनमा आकर्षण बढीरहेको छ।कृषकले छोटो समयमा थोरै क्षेत्रफलमा धेरै माछा उत्पादन गर्ने प्रविधिको माग गरिरहेका छन्।वायोफ्लक प्रविधिको प्रयोग गरी माछा पाल्ने कृषकको संख्या पनि बढीरहेको छ।

अहिले वाँके /बर्दिया तथा घोलतालका ठूला किसानको माग पूरा हुन नसके पनि साना किसानको माग पुरा भईरहेको छ।दैनिक रुपमा २ लाख भुरा तथा ३० लाख ह्याचलिङको माग पुरा गर्ने क्षमतामा फार्म चलिरहेको छ।अब फ्राई/ह्याचलिङको आपूर्ति बढाउने तथा ठूलो भुराको उत्पादन बढाई धेरै किसानलाई मत्स्य विजको आपूर्ति बढाउने निति यस फार्मले लिएको छ र यसवाट निजी स्तरमा नर्सरी कर्ता किसानको संख्या बढ्ने छ।

देशको समग्र मत्स्य नितिलाई मध्य नजर गर्दा सेति /महाकाली तथा कर्णाली नदि प्रणालीमा जलचर तथा जैविक विविधतालाई संरक्षण तथा पुनर्स्थापना गर्नुपर्ने हुन्छ।शहर/ ग्याङ्गेटिक डल्फिन/ कल्ले/ बुदुना /वाम /असला जस्ता माछाको पनि संरक्षण तथा पुनर्स्थापना गरी जल पर्यटनको विकास गर्नु पर्ने आबस्यकता देखिन्छ।साथ साथै नदिका किनारामा बस्ने राजी/ माझी /वोटे / सुनाहा/ दर्राई /चौधरी जातिहरु जुन चाही माछामारी जिविकोपार्जन गर्ने समट्टुदायमा पर्छन् र यिनिहरुको रोजगारी तथा जिविकोपार्जनको पेशालाई सुरक्षित गर्नु पर्ने देखिन्छ।

कार्प ह्याचरी तथा नर्सरीको संख्या तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने, पंगासको दाना तथा ह्याचरीको स्थापना गर्ने यहाँको आबस्यकता हो। अहिले पहाडमा गएको बाढी पहिरोले देशकै नम्वर श्ट्राउट उत्पादन गर्ने जिल्ला सिन्धुपाल्चोक जिल्लालाई तहस नहस पारेको अबस्थामा यो प्रदेशमा पनि पहाडी जिल्लामा sustainable तरीकाले ट्राउटको ह्याचरी तथा दानाको विकास गर्नु पर्छ। मत्स्य विकास केन्द्रमा सिल्भर/ विगहेड तथा भाकुरको भुराको उत्पादन बढाउनु पर्छ।कमन कार्पको भुरा उत्पादन कृषकले पनि सजिलै गर्न सक्छन् यस तर्फ कृषकको पनि ध्यान जानु पर्छ।

देशको समग्र मत्स्य नितिलाई मध्य नजर गर्दा मत्स्य उत्पादन बढाउने, देशलाई आत्मनिर्भर बनाई रोजगारीका अवसर सृजना गर्ने, र खेर गएका जल /जमिन /जंगललाई मत्स्य तथा जलचर उत्पादन बढाई प्राणीजन्य प्रोटिनको खाद्य सुरक्षा गर्नु पर्छ।